

Емпіричні дослідження соціального інтелекту особистості

Ivashkevych E.Z. Empiric researches of social intellect of the personality / E.Z. Ivashkevych // Problems of Modern Psychology : Collection of research papers of Kamianets-Podilskyi Ivan Ohienko National University, G.S. Kostyuk Institute of Psychology at the National Academy of Pedagogical Science of Ukraine / scientific editing by S.D. Maksymenko, L.A. Onufriieva. – Issue 33. – Kamianets-Podilskyi : Aksioma, 2016. – P. 206–220.

Е.З. Івашкевич. Емпіричні дослідження соціального інтелекту особистості. В статті описано результати проведених вченими емпіричних досліджень соціального інтелекту особистості, зроблено висновки щодо його структури та особливостей становлення. Зазначено, що результати емпіричних досліджень вчених показали, що для розвитку соціального інтелекту, формування здатностей до самопізнання і саморегуляції важливу роль відіграє механізм мотивації. Описано структуру соціального інтелекту суб'єкта, в якому виокремлюються три його базові компоненти, а саме «соціальне пізнання», «соціальна перцепція» та «соціальне сприйняття».

Запропоновано та описано авторську концепцію соціального інтелекту педагога. Зазначено, що соціальний інтелект педагога вміщує три підструктури: когнітивну, мнемічну та емпатійну тощо. Встановлено, що когнітивна підструктура соціального інтелекту включає в себе сукупність досить стійких знань, оцінок, правил інтерпретації подій, поведінки людей, їх взаємовідносин і т.д. на основі сформованої системи інтерпретацій на мікроструктурному і макроструктурному рівнях.

Показано, що мнемічна складова соціального інтелекту педагога характеризує наявність в індивіда здатності до інтерпретації явищ, подій життя, поведінки інших людей і свого власного як суб'єкта цих подій. Зроблено висновок, що емпатійна складова соціального інтелекту більшою мірою залежить від того, яку форму поведінки педагог обирає в якості пріоритетної, що очікує від оточуючих його суб'єктів, який ціннісний інтерпретаційний комплекс у ставленні до навколишнього світу сформувався у людини, які можливості є у даного індивіда в плані використання механізмів антиципації у розв'язанні різних проблем професійного та соціального життя тощо.

Ключові слова: інтелект, соціальний інтелект, інтелектуальні здатності, соціальне пізнання, соціальна перцепція, соціальне сприйняття, когнітивна, мнемічна та емпатійна підструктури соціального інтелекту.

Э.З. Ивашкевич. Эмпирические исследования социального интеллекта личности. В статье описаны результаты проведённых учёными эмпирических исследований социального интеллекта личности, сделаны выводы относительно его структуры и особенностей становления. Подчёркнуто, что результаты эмпирических исследований учёных показали, что на развитие социального интеллекта, формирование способностей к самопознанию и саморегуляции важную роль оказывает механизм мотивации. Описана структура социального интеллекта субъекта, в котором выделяются три его базовые компоненты, а именно «социальное познание», «социальная перцепция» и «социальное восприятие».

Предложена и описана авторская концепция социального интеллекта педагога, которая предусматривает, что социальный интеллект содержит когнитивную, мнемическую и эмпатийную подструктуры. Подчёркнуто, что, в частности, когнитивная подструктура социального интеллекта включает в себя совокупность достаточно устойчивых знаний, оценок, правил интерпретации событий, поведения людей, их взаимоотношений и т.д. на основе сложившейся системы интерпретаций на микроструктурном и макроструктурном уровнях.

Отмечено, что мнемическая составляющая социального интеллекта педагога характеризует наличие у индивида способности к интерпретации явлений, событий жизни, поведения других людей и своего собственного как непосредственного субъекта этих событий. Сделан вывод, что эмпатийная составляющая социального интеллекта в большей степени зависит от того, какую форму поведения педагог выбирает в качестве приоритетной, что ожидает от окружающих его субъектов, какой ценностный интерпретационный комплекс в отношении к окружающему миру сформировался у данного человека, какие возможности есть у данного индивида в плане использования механизмов антиципации в решении различных проблем профессиональной и социальной жизни

Ключевые слова: интеллект, социальный интеллект, интеллектуальные способности, социальное познание, социальная перцепция, социальное восприятие, когнитивная, мнемическая и эмпатийная подструктуры социального интеллекта.

Постановка проблеми. Одним із головних питань, що виникає у вітчизняних дослідженнях соціального інтелекту, є питання про те, чи є соціальний інтелект окремим видом інтелекту, чи підструктурним компонентом загального інтелекту. Такий сумнів науковців породжується тим, що більшість теорій інтелекту розглядають види інтелекту, зокрема, вербальний і невербальний, математичний і просторовий, такий, що постійно розвивається, і кристалізований. Соціальний інтелект, як правило, залишається поза увагою дослідників, або йому приділено досить мало уваги тощо.

На жаль, місце соціального інтелекту в структурі особистості залишається досі незрозумілим в більшості теорій. Причина цього полягає також і в тому, що вимірювати рівень розвитку соціального інтелекту – досить проблематично. Кореляції різних видів інтелекту між собою (наприклад, вербального та просторового) позитивні та позначені високими результатами, а соціальний інтелект корелює із загальним в середньому приблизно на рівні 0,3. Загальний інтелект практично не виявляє кореляційних зв'язків з особистісними рисами індивіда, а для соціального такі зв'язки виявляються досить характерними. Це підтверджують, зокрема, дослідження О.В.Беляєвої [3], М.Л.Кубишкіної [6], В.О.Лабунської [8] та ін. Тому проблема, яка піднімається в даній науковій публікації, є вельми актуальною.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У дослідженнях Н.А.Кудрявцевою встановлено досить неоднозначну картину взаємозв'язку загального і соціального інтелекту: як виявилось, соціальний інтелект є незалежним щодо загального інтелекту. Про це свідчить негативний кореляційний зв'язок між соціальним інтелектом і емпатією. Тим Н.А.Кудрявцева підтвердила вихідну гіпотезу про соціальний інтелект як здатність до здійснення раціональних розумових операцій. Також Н.А.Кудрявцева наголошує, що для розвитку соціального інтелекту, формування здатностей до самопізнання і саморегуляції важливу роль відіграє механізм мотивації.

Виходячи з того, що питання інтелектуального потенціалу особистості не може розглядатися поза актуалізацію мотиваційних механізмів у структурі інтелекту, Н.А.Кудрявцева виділяє базові структурні компоненти соціального інтелекту і формулює «детермінанту інтелекту», яку, на думку вченої, слід використовувати в роботі шкільної психологічної служби з ціллю діагностики рівня сформованості інтелектуального потенціалу школярів [5].

Нові підходи до проблеми особливостей становлення та структури соціального інтелекту особистості також розроблялися В.М.Куніциною. Вчена виокремлює окремий аспект цього складного явища – комунікативно-особистісний потенціал, який, хоча і є досить узагальненим показником, дозволяє наблизитися до розуміння специфічної структури соціального інтелекту, особливостей його функціонування на різних вікових етапах розвитку особистості [7].

В експериментальних дослідженнях В.О.Лабунської вивчаються типи вербальних еталонів емоційної експресії та їхній

зв'язок з успішністю впізнання емоційних станів іншої людини. Респондентам пропонувалося визначити емоційний стан зображених на портретах людей, описати експресивні ознаки шести емоційних станів (радості, подиву, відрази, гніву, страху, страждання), зобразити піктограми експресії даних станів. Виявилося, що неінтенсивні емоційні стани оцінюються менш успішно, а виявлені вербальні еталони по-різному пов'язані з пізнанням емоційних станів різної інтенсивності. Отже, В.О.Лабунська стверджує, що «результати успішності впізнання [більш інтенсивних] емоційних станів ... об'єднуються в один фактор з тими вербальними еталонами експресії, які включають конкретні й узагальнені ознаки експресії особистості»; «зв'язки між результатами пізнання [менш інтенсивних] станів ... і зафіксованими типами еталонів експресії – менш інтенсивні і досить-таки постійні ... Як правило, в один фактор з результатами впізнання [даних] станів входять лише ті еталони, які характеризуються певними конкретними ознаками. Еталони, в змісті яких зафіксовані лише узагальнені ознаки експресії станів, не мають як значущих позитивних, так і негативних кореляційних зв'язків з результатами пізнання» [3, с. 62].

Авторка робить висновок про те, що вербалізація ознак емоційної експресії є менш чітким індикатором успішності пізнання емоційних станів, ніж їхня екстеріоризація графічним способом (за допомогою піктограм, в яких відображені конкретні мімічні ознаки). Графічні ж еталони пов'язані з успішністю пізнання двох груп станів. Таким чином, ключовою характеристикою вербальних еталонів експресії (з точки зору зв'язку з ефективністю пізнання емоцій) стала наявність в них конкретних (наприклад, високо підняті брови) і узагальнених (наприклад, очі – сумні) ознак. До суб'єктивних факторів ефективності пізнання емоційних станів В.О.Лабунська відносить вміння графічним способом екстеріоризувати еталони експресії, рівень розвитку невербального інтелекту (за тестом Д.Векслера), емоційної лабільності, орієнтованості на оточуюче середовище (за 16-факторним опитувальником Р.Кеттелла) [8, с. 71–76].

Проте, структура соціального інтелекту фахівців різних сфер професійної діяльності залишається, на жаль, поза увагою дослідників. Отже, завданнями нашої статті є:

1. Описати результати проведених вченими емпіричних досліджень соціального інтелекту особистості, зробити висновки щодо його структури та особливостей становлення.

2. Запропонувати та описати авторську концепцію соціального інтелекту педагога.

Виклад основного матеріалу і результатів дослідження. Розглядаючи структуру соціального інтелекту суб'єкта, Г.М.Андрєєва виокремлює три його базові компоненти, а саме «соціальне пізнання», «соціальну перцепцію» та «соціальне сприйняття». Під «соціальною перцепцією» вченою розуміється специфіка сприйняття, так званих, «соціальних» об'єктів, під якими розуміються інші особистості, групи, малі та великі соціальні угруповання, включаючи товариства [2, с. 129]. Фактично ж, на нашу думку, Г.М.Андрєєва дещо звужує термін «соціальний інтелект», адже цілковито отожднює його з термінами «міжособистісне сприйняття» (interpersonal perception), «сприйняття іншої людини» та «сприйняття людини людиною» (person's perception), які, до того ж, у працях вченої вживаються як синоніми.

Цікавими є результати досліджень, проведених під керівництвом Дж.Л.Морено. Респондентам пропонувалося розпізнати стать дитини за зовнішніми перцептивними ознаками. У випадках, коли респондентів просили виокремити ознаки, на основі яких здійснювалося розрізнення, а потім виконати завдання, правильність розпізнання статі дівчаток істотно знижувалася. Автор пояснює цей результат актуалізацією аналітичної стратегії в експресивне сприйняття респондентами жіночого обличчя, яке містить меншу кількість конкретно виражених, мускулінних рис, порівняно з чоловічим [9].

У дослідженнях Н.А.Амінова і М.В.Молоканова вивчався зв'язок соціального інтелекту з професійною спрямованістю особистості. Експеримент проводився в два етапи. На першому етапі (перед вступом до вузу) абітурієнтам пропонувалися тести для визначення рівня розвитку соціального інтелекту (модифікована версія тесту Саллівена-Гілфорда) і фасилітативності (оригінальна версія ситуативного тесту «Співбесіда»). На другому етапі (після останньої заліково-екзаменаційної сесії, перед отриманням диплома) обстеженню піддавалися лише ті з респондентів, які успішно пройшли відбірковий тур і були зараховані до навчання на факультеті. Використовувалися також опитувальник Кеттелла (16-PP) і методика ППС, яка діагностувала здатність до розвитку синдрому емоційного вигорання: (постійна втома, пригнічення, невмотивована агресивність, незадоволення собою і оточуючими), створена на основі ММПІ. З метою оцінки мотиваційних складових професійної спрямованості респон-

дентів використовувалися дві невербальні шкали: перша – для діагностики альтруїзму (підкування); друга – для вимірювання консерватизму (здатності враховувати розпорядження та норми інших). З метою оцінки вміння впливати на інших було використано ігровий тест «Перспективи розвитку психологічної служби в школі». В експерименті взяли участь 120 абітурієнтів медико-психологічного факультету.

Результати дослідження показали, що, чим вищим є рівень розвитку соціального інтелекту, тим більш вірогідною буде здатність студента до організації експериментально-дослідної діяльності. Ті респонденти, у яких виявилися провідними обидва компоненти спеціальних здібностей, виявили більш високий рівень здатності до здійснення практичної психологічної діяльності та до конструктивного впливу на аудиторію під час реалізації ділових форм комунікації. Крім того, досліджувані з вираженою фасилітативністю виявили меншу схильність до розвитку синдрому емоційного вигорання. В дослідженнях Н.А.Амінова і М.В.Молоканова отримано інформацію щодо мотиваційних складових спеціальних здібностей: за умов схильності до дослідницької роботи більш імовірним було виявити настановлення на альтруїзм; за умов провідної схильності до виконання практичної роботи – настановлення на радикалізм. Автори переконані, що професіоналізм психолога великою мірою залежить від рівня розвитку спеціальних здібностей, зокрема від соціального інтелекту [1, с. 104].

Соціальний інтелект, вважає Д.В.Ушаков, є окремим видом інтелекту, хоча і досить своєрідним. Вчений стверджує, що соціальний інтелект має ті ж самі закономірності, які виявляються в сфері загального інтелекту, і він може розглядатися як здатність особистості до пізнання соціальних явищ, як окремий компонент соціальних умінь і соціальної компетентності. Отже, якщо соціальний інтелект є видом інтелекту, то він, на рівні з іншими видами інтелекту, виконує функцію регулятора пізнавальної діяльності суб'єкта – функції узагальнення й опосередкування.

У дослідженнях Д.В.Ушакова також проаналізовано структурні особливості соціального інтелекту. Зазначено, що соціальний інтелект характеризується: континуальним характером; ефективним використанням механізмів невербальної репрезентації інформації; втратою можливостей здійснення точного соціального оцінювання інформації за умов її вербалізації; формуванням навиків здійснення імпліцитного навчання; використанням суб'єктом особистісного або професійно значущого

досвіду в ситуаціях спілкування та міжособистісної взаємодії [10].

Аналізуючи відомі підходи до вимірювання соціального інтелекту, Д.В.Ушаков бачить проблему в тому, що в тестах соціального інтелекту досить проблематичною є оцінка аргументації, отже, визначення правильної відповіді в тестах соціального інтелекту – справа експертної оцінки. У зв'язку з цим Д.В.Ушаков зазначає: «Нерідко виникає наступна ситуація: чим безперечною є думка експертів, тим простішою здається ситуація, але, разом з цим, тим простішою є задача тестованого. За умов більш складного питання виникає сумнів щодо правильності експертної оцінки» [10, с. 19].

Отже, Д.В.Ушаков стверджує, що для того, щоб мати можливість аргументувати правильність того чи іншого рішення в тесті соціального інтелекту, необхідною є теорія, яка дозволяє передбачити зміну почуттів людини у разі комбінування нею тих чи інших характеристик певної ситуації. У зв'язку з цим Д.В.Ушаков і М.В.Васильєва розробили тест, який вивчає здатність суб'єкта розуміти те, яке саме почуття буде відчувати людина в тій чи іншій ситуації соціальної взаємодії. Ця здатність жодною мірою не вичерпує зміст поняття «соціальний інтелект», але, разом з тим, є важливою його частиною [10].

На основі результатів власних емпіричних досліджень щодо структури інтелектуального потенціалу особистості Н.А.Кудрявцевою було розроблено комплекс дослідницьких підходів і конкретних методик, які фасилітували вчену до виокремлення інтегративного показника інтелектуального потенціалу людини. Цей показник був названий Н.А.Кудрявцевою як «детермінанта інтелекту», адже за своїми характеристиками він висвітлював істотні інтелектуальні особливості особистості: а) особливості загального інтелекту (здатність розв'язувати задачі на суб'єкт-об'єктному рівні); б) особливості соціального інтелекту (здатність розв'язувати задачі на суб'єкт-суб'єктному рівні); в) особливості рефлексії (даний показник висвітлює баланс сформованості різних сторін інтелекту). Важливим компонентом у структурі соціального інтелекту є самооцінка людини. Соціальний інтелект, таким чином, можна розглядати як здатність до здійснення раціональних розумових операцій, об'єктом яких є процеси міжособистісної взаємодії [5].

У процесі вивчення та концептуалізації поняття «соціальний інтелект» В.М.Куніциною було розроблено батарею методів вимірювання комунікативних та особистісних якостей і влас-

тивостей, які входять до структури соціального інтелекту (при цьому концептуальна база дослідження була підготовлена багаторічним вивченням структури і функцій міжособистісного спілкування, критеріїв і рівнів успішності, змісту психологічних труднощів, які відчувають люди в процесі спілкування).

1. Тест СУМО (вимірювання саморегуляції та успішності міжособистісного спілкування). Дана методика дозволяє визначити комунікативні та особистісні особливості, пов'язані з неформальним міжособистісним спілкуванням і взаємодією.

2. Тест ПіА (приказки та афоризми). У даному тесті використано метод нарративної інтерпретації приказок і прислів'їв, які мають відношення до людських взаєностосунків. Тест використано для визначення рівня сформованості здатності до здійснення образно-логічної інтерпретації поведінки, є досить простим засобом визначення рівня розвитку соціального інтелекту. До методики було включено три різні за ступенем складності групи приказок, прислів'їв і афоризмів із тлумаченнями, характерними для кожного рівня розвитку соціального інтелекту (з урахуванням вікових особливостей і можливостей респондентів).

3. Тест «Експресія» – методика для визначення здатності інтуїтивно та образно оцінювати особливості презентації спонтанної поведінки респондентів (пропонується набір зображень людей, що знаходяться в різних експресивних позах).

4. Тест «Самооцінка-25» та «Самооцінка-14». Дані методи дозволяють визначити особистісні та комунікативні властивості, що входять до структури соціального інтелекту індивіда. Властивості, які увійшли до опитувальника, були згруповані в чотири блоки, потім після проведення пілотажного дослідження відбиралися В.М.Куніциною для проведення факторного і кореляційного аналізу [7, с. 99].

У дослідженнях В.М.Куніциної також застосовувалися опитувальники для визначення рівня розвитку соціальної мотивації, методика Торренса для визначення креативності, тест «Профільний аналіз особистості» (ПАО), тест «П» – інтелектуальна проба для визначення пластичності нервової системи, 16-факторний опитувальник Р.Кеттелла, методика Д.Векслера (для вимірювання рівня розвитку загального інтелекту). Перераховані методики дозволили В.М.Куніциній врахувати більше, ніж 100 психологічних критеріїв, які допомагали їй зрозуміти зміст і структуру соціального інтелекту особистості. В експерименті брали участь 126 респондентів (70 – старшокласників, 56 – студентів). Вченою було виявлено чотири рівні розвитку соціально-

го інтелекту – низький, середній, високий і дуже високий. Доведено, що чим вищий рівень розвитку соціального інтелекту, тим більшою мірою є розвиненими у людини процеси саморегуляції, впевненості в собі, здатності впливати на оточуючих.

Також у дослідженнях В.М.Куніциної встановлено, що кожному більш високому рівню розвитку соціального інтелекту відповідає більш високий розвиток таких властивостей, як креативність (оригінальність за методикою Торренса), моральні настановлення і самоповага.

Чим нижчим є рівень сформованості соціального інтелекту, чим більшою мірою в його структурі представлені сором'язливість, рефлексивність, агресивність і т.п., тим більш імовірним є те, що людина страждає від самотності, має низький рівень самоповаги, є конфліктною, невротичною особистістю, людиною, яка досить легко психічно і фізично виснажується.

Кожен наступний рівень соціального інтелекту, зазначає В.М.Куніцина, характеризується неабияким комунікативно-особистісним потенціалом, наявністю добре сформованих властивостей, що забезпечують успішність спілкування, і меншим ступенем прояву таких властивостей, як виснаженість, сором'язливість, потенційна конфліктність, агресивність, аутистичність, відчуженість, рефлексивність. Отже, великою мірою виражена рефлексивність не сприяє розвитку соціального інтелекту, а енергетичний потенціал особистості виявляється необхідною умовою його формування.

Четвертий, найвищий рівень соціального інтелекту, за даними досліджень вченої, відзначений повною мірою задоволеністю спілкуванням і стосунками в сімейному колі, добре розвиненим почуттям власної гідності, самоповагою тощо; цей рівень відрізняється також найбільш високим рівнем гнучкості і креативності, саморегуляцією і адаптивністю. Таким чином, В.М.Куніцина підтвердила уявлення про те, що оптимальний рівень розвитку соціального інтелекту характеризує соціально зрілу особистість, високу міру її морального розвитку тощо [7, с. 101–107].

У дослідженнях М.Л.Кубишкіної [6] також наголошується на ролі соціального інтелекту в успішній соціально значущій діяльності. Зазначено, що провідними особливостями людей з чітко вираженим мотивом досягнення соціального успіху є активність і впевненість у собі, висока самооцінка із впевненістю в своїй чарівності, високо розвинений соціальний інтелект.

Отже, результати дослідження соціального інтелекту у вітчизняній психології свідчать про те, що розроблена концепція

соціального інтелекту, а також створений комплекс вітчизняних діагностичних методів його вимірювання, отримані результати тощо свідчать про валідність і надійність методів, які застосовуються.

Проте, досі не проводилися ґрунтовні емпіричні дослідження, які б висвітлювали зв'язок соціального інтелекту з індивідуально-психологічними і соціально-психологічними особливостями керівників. Серед останніх вітчизняних досліджень на особливу увагу заслуговують роботи О.В.Беляєвої, в яких авторка вивчала зв'язок соціального інтелекту з психологічними якостями особистості керівника. Науковець вважає, що соціальний інтелект є однією з професійно значущих якостей керівника. У керівників з соціальним інтелектом вище середнього рівня більшою мірою виражені такі характерологічні особливості, як самоконтроль, емоційна лабільність, індивідуалістичність і оптимістичність, мускулінність, тривожність і соціальна інтровертованість. Середній рівень розвитку соціального інтелекту є більш кращим для здійснення успішної професійної діяльності (порівняно з високим або низьким рівнями його розвитку). Середній рівень сформованості соціального інтелекту є більшою мірою кращим для реалізації успішної професійної діяльності (порівняно з високим або низьким рівнями його вираження) [3, с. 145].

Також О.В.Беляєва стверджує, що ступінь осмислення людиною життєвих проблем, розуміння їхньої значущості мають високий рівень сформованості у керівників з середнім і нижчим середнього рівнями розвитку соціального інтелекту. Суб'єкти з більш високим соціальним інтелектом, як правило, більш позитивно оцінюють продуктивність власного життя, більш високими показниками оцінюють власну активність, здатність прожити життя відповідно з індивідуальними цілями і уявленнями про сенс життя тощо.

Найбільш емпатичними є керівники з середнім рівнем розвитку соціального інтелекту, у яких більшою мірою виражені такі емпатійні здатності, як раціональний, емоційний та інтуїтивний канали емпатії, настановлення тощо. У керівників з соціальним інтелектом вище середнього рівня діагностовано високі показники за прагматичними настановленнями в міжособистісному спілкуванні; такі керівники краще за інших зрозуміють іншу людину на основі механізмів ототожнення, постановки себе на місце партнера по взаємодії тощо. Найменшою мірою у цих керівників розвинені вміння створити атмосферу довірчос-

ті та вміння передбачати поведінку партнерів по спілкуванню в умовах високої інформаційної ентропії.

Керівники з соціальним інтелектом нижчим середнього рівня меншою мірою схильні до жорсткої статево-рольової поведінки, більш чутливі до впливів оточуючого середовища, більш тривожні, невпевнені, занурені у світ внутрішніх переживань, для них характерною є пасивна особистісна позиція, залежність від думки інших, емоційне включення до міжособистісних стосунків з іншими людьми. Вони поступаються іншим керівникам за загальним радикалізмом, а також, як правило, є менш успішними в професійній діяльності [3, с. 146].

Спираючись на проаналізовані теорії та концепції до визначення соціального інтелекту особистості, ми запропонували власне структуру соціального інтелекту педагога. Ми вважаємо, що соціальний інтелект педагога вміщує *три підструктури*: когнітивну, мнемічну та емпатійну тощо. Отже, *когнітивна підструктура соціального інтелекту* включає в себе сукупність досить стійких знань, оцінок, правил інтерпретації подій, поведінки людей, їх взаємовідносин і т.д. на основі сформованої системи інтерпретацій на мікроструктурному і макроструктурному рівнях. Мікроструктура когнітивної складової соціального інтелекту детермінується функціями останнього, а саме пізнавально-оцінною, від якої залежить грамотна переробка та оцінювання інформації, яку сприймає суб'єкт; прогностичної, на основі якої здійснюється планування та прогнозування розвитку міжособистісних взаємодій; комунікативної, що забезпечує ефективність власне процесу спілкування (дана функція пов'язана з адекватним сприйняттям і розумінням партнера по спілкуванню); рефлексивної, яка знаходить своє відображення безпосередньо в самопізнанні. У свою чергу, макроструктура когнітивної складової соціального інтелекту виявляється у ставленні індивіда до себе як до цінності, ціннісно-смісловій позиції до міжособистісних відносин, а також в актуалізації мотиваційно-ціннісних орієнтацій особистості, аксіологічного ставлення до професійної та інших видів діяльності.

Мнемічна складова соціального інтелекту педагога характеризує наявність в індивіда здатності до інтерпретації явищ, подій життя, поведінки інших людей і свого власного як суб'єкта цих подій. Мнемічна підструктура базується на особистісному досвіді суб'єкта, де суб'єктивні статистики утворюють особистісний інтерпретаційний комплекс. Полімодальність в даному випадку означає наявність у людини різних інтерпретаційних

комплексів відповідно до різних сфер буття індивіда. Формально вони можуть суперечити один одному, проте психологічно в нормі є внутрішньо узгодженими, забезпечуючи єдність мнемічної складової соціального інтелекту.

Емпатійна складова соціального інтелекту більшою мірою залежить від того, яку форму поведінки педагог обирає в якості пріоритетної, що очікує від оточуючих його суб'єктів, який ціннісний інтерпретаційний комплекс у ставленні до навколишнього світу сформувався у людини, які можливості є у даного індивіда в плані використання механізмів антиципації у розв'язанні різних проблем професійного та соціального життя тощо.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок. Так, ми передбачаємо, що одним з основних результатів інтеграції функцій соціального інтелекту є наявність в індивіда *суб'єктивних статистик* різних модальностей: це і простір суб'єктивних психосемантичних шкал, і символіка невербальної поведінки, і нормативи мовленнєвої продукції. Перелік подібних модальностей можна доповнити, маючи на увазі, що статистики фактично відображують всілякі сторони життєдіяльності людей, тому вони різняться з урахуванням глибини, тривалості життя, репрезентативності та ін. При цьому статистики, як одиниці соціального інтелекту, за своєю будовою, функціями та генезою досить глибоко відрізняються від соціальних стереотипів. Якщо стереотип є стійкою структурою, фіксованою на рівні мнемічного компонента соціального інтелекту, що є інваріантною стосовно різних життєвих ситуацій, то статистики є змінною, рухомою структурою. Статистики по відношенню до стереотипів є вихідною феноменальною базою їхньої подальшої організації.

Отже, будемо виходити з того, що повсякденне буття, життєдіяльність тощо утворюють собою сукупність ситуацій, подій, вчинків та ін. Тоді окрема статистика є певною репрезентативною вибіркою, що є валідною деякому суб'єктивному аспекту розуміння, тим самим створюючи вихідну, базову одиницю соціального інтелекту. Прикладом деякої статистики може бути окрема суб'єктивна шкала («справедливий – несправедливий», «емпатійний – не емпатійний», «вірний – невірний» та ін.), коли характер розподілення суджень індивіда за шкалою є результатом соціального інтелекту людини. При цьому розподіл статистики за шкалою може бути або одномодальним, або бімодальним. В останньому випадку протилежні дескриптори приймають

цілком самостійне значення, фіксуючись на рівні соціального інтелекту, виявляючись, наприклад, у подвійному, амбівалентному ставленні індивіда до самого себе, до інших, до світу тощо. Одноmodalність або біmodalність статистики не є наперед заданими. Переходи одного розподілу в інший є закономірними процесами, природними для кожного індивіда. Щодо цього свідчать стадії вікового розвитку людини, поведінка суб'єкта в перехідний період його життя, нестійкий характер суспільної думки, цінностей та ін.

На жаль, не всі питання з даної проблеми є до кінця розв'язаними в психології. Однією з найбільш актуальних проблем на сучасному етапі розвитку психологічної науки є вирішення питання як про співвідношення загального і соціального інтелекту, так і в цілому про правомірність виділення останнього в структурі IQ особистості, а також щодо особливостей прояву та становлення соціального інтелекту педагога в умовах виконання ним професійної діяльності. Також більш докладно структуру соціального інтелекту педагогів різних сфер професійної діяльності буде проаналізовано в наступних наших публікаціях.

Список використаних джерел

1. Аминов Н.А. О компонентах специальных способностей будущих школьных психологов / Н.А. Аминов, М.В. Молоканов // Психологический журнал. – 1992. – № 5. – С. 104.
2. Андреева Г.М. Социальная психология / Галина Михайловна / Г.М. Андреева. – М. : Изд-во МГУ, 1988. – 429 с.
3. Беляева Е.В. Социальный интеллект и психологические качества личности руководителя : Дисс. канд. психол. наук : 19.00.05 / Елена Викторовна Беляева. – Самара, 2005. – 173 с.
4. Бобнева М.И. Социальное развитие личности [Текст] / Маргарита Исидоровна Бобнева // Соц. психология личности. – М., 1979. – 344 с.
5. Кудрявцева Н.А. Единство интеллекта. Научный отчет (Грант РФФИ 1993-1994). – СПб. : Изд-во СПбГУ, 1995. – 76 с.
6. Кубышкина М.Л. Психологические особенности мотивации социального успеха : Дисс. канд. психол. наук : 19.00.05 / Марина Леонидовна Кубышкина. – СПб., 1997. – 222 с.
7. Куницына В.Н. Социальная компетентность и социальный интеллект: структура, функции, взаимоотношение / Валентина Николаевна Куницына // Теоретические и приклад-

- ные вопросы психологии. – Вып. 1 (4.1). – 1995. – С. 98–122.
8. Лабунская В.А. Экспрессия человека: общение и межличностное познание / Вера Александровна Лабунская. – Ростов-н/Д. : Феникс, 1999. – 608 с.
 9. Морено Дж.Л. Социометрия. Экспериментальный метод и наука об обществе / Джекоб Леви Морено; [пер. с англ.]. – М. : Просвещение, 1958. – 247 с.
 10. Ушаков Д.Б. Интеллект: структурно-динамическая теория / Д.Б. Ушаков. – М. : Изд-во «Институт психологии РАН», 2003. – 264 с.

Spysok vykorystanyh dzherel

1. Aminov N.A. O komponentax special'nykh sposobnostej budushhix shkol'nykh psihologov / N.A. Aminov, M.V. Molokanov // Psixologicheskij zhurnal. – 1992. – № 5. – S. 104.
2. Andreeva G.M. Social'naya psihologiya / Galina Mixajlovna. – М. : Izd-vo MGU, 1988. – 429 s.
3. Belyaeva E.V. Social'nyj intellekt i psihologicheskie kachestva lichnosti rukovoditelya : Diss. kand. psihol. nauk : 19.00.05 / Elena Viktorovna Belyaeva. – Samara, 2005. – 173 s.
4. Bobneva M.I. Social'noe razvitie lichnosti [Tekst] / Margarita Isidorovna Bobneva // Soc. psihologiya lichnosti. – М., 1979. – 344 s.
5. Kudryavceva N.A. Edinstvo intellekta. Nauchnyj otchet (Grant RFFI 1993-1994). – SPb. : Izd-vo SPbGU, 1995. – 76 s.
6. Kubyshkina M.L. Psixologicheskie osobennosti motivacii social'nogo uspeha : Diss. kand. psihol. nauk : 19.00.05 / Marina Leonidovna Kubyshkina. – SPb., 1997. – 222 s.
7. Kunicyna V.N. Social'naya kompetentnost' i social'nyj intellekt: struktura, funkcii, vzaimootnoshenie / Valentina Nikolaevna Kunicyna // Teoreticheskie i prikladnye voprosy psixologii. – Vyp. 1 (4.1). – 1995. – S. 98–122.
8. Labunskaya V.A. E'kspressiya cheloveka: obshhenie i mezhlichnostnoe poznanie / Vera Aleksandrovna Labunskaya. – Rostov-n/D. : Feniks, 1999. – 608 s.
9. Moreno Dzh.L. Sociometriya. E'ksperimental'nyj metod i nauka ob obshhestve / Dzhekob Levi Moreno; [per. s angl.]. – М. : Prosveshhenie, 1958. – 247 s.
10. Ushakov D.B. Intellekt: strukturno-dinamicheskaya teoriya / D.B. Ushakov. – М : Izd-vo «Institut psiholopsh RASh, 2003. – 264 s.

E.Z. Ivashkevych. Empiric researches of social intellect of the personality. The article describes the results of empiric researches of the personality's social intellect. The conclusions about its structure and peculiarities of the development were formulated. It was noted that the results of empiric researches of scientists had shown that for the development of social intellect, for the development of the ability to self-forming and self-regulation the mechanism of motivation plays the leading role. The structure of subject's social intellect was described. In the structure of social intellect the authors underlined three its based components, such as «social cognition», «social perception» and «social acceptance».

The author of the article proposed and described the conception of social intellect of a teacher. It was shown that social intellect of a teacher consisted of three substructures: a cognitive one, a mnemonic substructure and the emphatic one. It was established that a cognitive substructure of social intellect included a set of fairly stable knowledge, ratings, rules of interpretation of events, frames of human behavior, their relationships, etc. based on the existing system of interpretations on micro and macro structural levels.

It was shown that a mnemonic component of social intellect of the person described developed ability to interpret events, life events, behavior of other people and their own as the subject of these events. Emphatic component of social intellect is largely dependent on what shape of the behavior the person chooses as a priority that he/she expects his/her business associated with the complex of interpretative value in relation to the world of the person. It was concluded that the emphatic component of social intellect was also dependent on what the person expected from other subjects of interpersonal interaction, what valuable interpretative complex of relations to the surround world was formed inside the person, what possibilities the subject also had when we told about the usage of mechanisms of anticipation in solving various problems of professional and social life.

Key words: intellect, social intellect, intellectual abilities, social cognition, social perception, social acceptance, cognitive, mnemonic and emphatic substructures of social intellect.

Received February 10, 2016

Revised March 27, 2016

Accepted April 26, 2016